

Meziškolní mobilita: přehledová studie výzkumných témat¹

Jan Vyhnálek

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

Abstrakt: Přehledová studie si klade za cíl zmapovat hlavní témata výzkumu meziškolní mobility, jevu, který je možné definovat jako přestupy (transfery) žáků z jedné školy na jinou z důvodů odlišných než normativní postup na vyšší úroveň vzdělávání. Zároveň přináší přehled anglické a návrh české terminologie tohoto jevu. Studie zpracovává 85 výzkumných statí, převážně publikovaných v recenzovaných časopisech v období let 1991–2015. Nejčastěji studovaným tématem s dlouhodobou tradicí výzkumu je dopad meziškolní mobility na školní výsledky žáka. Dalšími tématy jsou popisná statistika četnosti jevu v populaci, vliv na sociální začlenění žáka a na další vývojové významné aspekty, dopad na jeho rodinu, na školu a učitele, souvislost s tržně pojatými modely zvyšování kvality edukace a s hodnocením kvality školy. Napříč většinou výzkumů prochází snaha odlišit vliv samotného přestupu žáka od dalších souvisejících proměnných, zejména charakteristik rodin dětí, které často mění školu. Významným zjištěním je také naprostá převaha kvantitativních a nedostatek kvalitativních nebo etnografických výzkumů.

Klíčová slova: meziškolní mobilita, žákovská mobilita, přehledová studie, školní výsledky, kvalita školy, sociální začlenění, spravedlivost vzdělávání, stěhování rodiny

School Mobility: A Review of Research Topics

Abstract: The review explore main topics of the research of the school mobility defined as transfers of pupils to other school in the situations different from normal transition to higher level of education. The overview of the English terminology and a proposal of a Czech one is reported as well. There are included 85 research studies in the review (the major part of them published in peer reviewed journals) from 1991 to 2015. The most frequent topic, with an established research tradition, was the effect of the school mobility on the academic outcomes of the pupils, followed by descriptive surveys of prevalence, social engagement of children and adolescents and their families, impact on other relevant developmental issues, effect on schools and teachers, relation with quasi-market models of education quality improvement, and school quality evaluation. A transversal issue is the differentiation of the effect of the school transfer itself from the other variables, mainly the characteristics of the families of the children that often change schools. The dominance of quantitative surveys and the lack of qualitative or ethnographic studies is an important characteristic of the sample of the research studies.

Keywords: school mobility, pupil mobility, review, academic achievement, school effectiveness, social engagement, equity of education, families that move

DOI: 10.14712/23363177.2016.14

¹ Článek je výstupem grantu GA UK 1110416 *Školní mobilita. Víceřipadová studie transferů žáků základních a středních škol.*

64 Meziškolní mobilita (MM) je jev, který můžeme definovat jako procesy související se situací, kdy dítě „vstupuje do školy nebo ji opouští ve chvíli, která je odlišná od věku [a času], kdy normálně děti v daném typu školy začínají nebo končí studium, bez ohledu na to, zda je tento jev spojen se změnou bydliště“ (Demie, Lewis, & Taplin, 2005; Dobson, 2008) nebo jako změnu školy z jiného důvodu než postup na další úroveň vzdělávání (Rumberger, 2003). Jde o jev nenormativní, chápaný často pouze jako výjimka nebo narušení běžného edukačního postupu, „odchylka“ či „kolize“ (Doubek, 2005). Jak výstižně poznamenávají Lashová a Kirkpatricková (1994), v konvenční představě škola slouží stabilní skupině žáků, kteří nastoupí v září, studují se svými spolužáky až do června a po letních prázdninách se beze změny vrátí zpět do stejné skupiny. Změny oproti tomuto obrazu do nastavení práce školy většinou nezapadají, přestože skupina žáků ve skutečnosti zdaleka není tak stabilní. MM tak zůstává na okraji pozornosti, i když je úzce spjata s tématy, která jsou v popředí zájmu pedagogů, sociálních pracovníků a veřejnosti, jako jsou inkluzivní systém vzdělávání, žáci se specifickými vzdělávacími potřebami, problémové chování žáků, šikana, předčasné odchody ze vzdělávání, porozvodová péče rodičů o dítě, náhradní rodičovská péče nebo migrace.

Přestupy žáků jsou v zahraničí, zejména v USA, již od třicátých let 20. století předmětem výzkumů a tento jev je označován jako rizikový faktor vývoje a edukace jak pro dítě, které mění školu, tak pro ostatní žáky i školu samou. Jak ukazují epizodické informace z praxe, jev je závažný i v českém kontextu, ale doposud u nás nebyl studován ani jeho kvantitativní rozsah, ani jeho kvalitativní charakteristiky. K výjimkám patří analýza vzdělávacích drah Romů, která sleduje i srovnávací skupinu neromských žáků (Gabal Analysis & Consulting, 2009, autoři mluví o *fluktuaci* žáků). Ze souvisejících témat se v poslední době u nás věnovala předčasným odchodům ze vzdělávání Hloušková (2014). Rodičovskou volbu školy studovaly Simonová (2015) a Straková a Simonová (2015), v kontextu vzdělávací geografie také Kučerová, Bláha a Pavlasová (2015), její vliv na etnické složení školy Kašparová a Souralová (2014) a vztah k výsledkům žáků Dvořák a Straková (2016). Několik případů meziškolní mobility popisují kazuistiky Pražské skupiny školní etnografie (Štech & Viktorová, 1995) a studie Dvořáka, Vyhňálka a Starého (v tisku).

Odrazovým můstkem pro výzkum MM v českém prostředí by mohla být následující přehledová studie, jež identifikuje hlavní témata studovaná v souvislosti s MM ve světě. Zatímco přehledovou studii starších výzkumů zpracoval ve své disertační práci Jones (1990), obdobnou studii pokrývající novější práce se nepodařilo nalézt. Snažím se tedy rovněž zaplnit mezeru představovanou absencí přehledu o výzkumu meziškolní mobility v posledních 25 letech. Vzhledem k tomu, že (jak se ukazuje) je výzkum této oblasti soustředěn především do dvou vědeckých komunit (USA a VB), které mezi sebou velmi málo komunikují, nabízím také pokus o propojení obou výzkumných linií do jednotného přehledu.

1 Metoda

Nastavení postupu vyhledávání textů bylo zaměřeno na vytvoření mapujícího přehledu, tedy studie „opírající se o rozsáhlejší soubor prací na dané téma za zvolené časové období“, který by mohl sloužit „jako podklad pro (...) orientaci dalšího výzkumu v dané oblasti“ (Mareš, 2013). Cílem přehledové studie je získat časově i tematicky ohraničený, ale pestrý a relativně úplný obraz o výzkumu meziškolní mobility za období let 1991–2015. Hlavní cíl je možné artikulovat do dílčích cílů: 1) zmapovat hlavní témata výzkumu MM; 2) vytvořit přehled anglické a návrh české terminologie tohoto jevu. Pravidla rešerše byla proto záměrně široká, aby umožnila zahrnout různá témata a souvislosti zkoumaného jevu. Východiskem pro vymezení rozsahu rešerše byl samotný jev MM, jak je definován výše, a zahrnuty byly studie, které se tímto jevem přímo zabývají jako předmětem výzkumu, bez ohledu na cíl, kontext nebo teoretická východiska studie. Rizikem takového přístupu je „rozpad“ přehledu do nesourodých a vzájemně obtížně srovnatelných kategorií, ziskem je ale relativní úplnost přehledu. Pro zařazení textů byla zvolena kritéria:

- studie se primárně zabývá meziškolní mobilitou žáků, jak je definována výše;
- kvalita textu je garantována recenzním řízením (peer reviewed) nebo opakovanou citací v recenzovaných statích;²
- text je dostupný v elektronických databázích UK v Praze, Národní knihovny v Praze, popř. v Google Scholar nebo ResearchGate;
- text je vydán v letech 1991–2015.

Byly zařazeny empirické i teoretické studie bez jazykových omezení. Nebyly zařazeny disertační práce.

Základem pro rešerši bylo vyhledávání na webovém portálu *Web of Science* (WoS), zadáním spojení *school mobility*, *pupil mobility* a *school transfer*, která postupně vyplynula jako klíčové termíny pro výzkum MM, s časovým omezením od roku 1991. Vyhledáváno bylo ve všech položkách včetně abstraktů. Výsledkem bylo 112 článků. Byly vyřazeny ty, které se zabývaly jiným tématem nebo pojednávaly téma meziškolní mobility jen jako jednu z nezávislých proměnných, ale sám výzkum byl zaměřen na jiný jev, a současně nebyly v ostatních výzkumných pracích opakovaně citovány jako významné pro téma MM. Výběr tak byl zúžen na 56 článků, dva texty byly následně vyřazeny pro nedostupnost. V takto získaných textech se pravidelně objevovaly odkazy na další výzkumy, které nevyplynuly z předchozího vyhledávání, protože se jedná o články o výzkumech publikované v časopisech nezařazených v databázích WoS nebo šlo o výzkumné zprávy či záznamy z významných setkání odborníků na téma MM. Vyhledávání prací bylo proto rozšířeno o metodu sněhové koule a byly zařazeny významné publikace opakovaně citované v dosud vytvořeném souboru při zachování ostatních výše uvedených kritérií pro zařazení článků (12 textů). V třetím

² Jedná se o statě, na něž autoři analyzovaných článků opakovaně odkazovali jako na významné a autoritativní texty a které by v přehledové studii citelně chyběly. Začlenění tohoto diskutabilního kritéria bylo vedenou snahou nevyřadit tyto texty z mapujícího přehledu a zároveň nesnížit kritérium kvality textů postavené na peer review.

66 kroku byla prohledána databáze *Scopus* zadáním stejných kritérií jako u *WoS*, což přineslo dalších 26 nových textů, z nichž po vyřazení 7 nerelevantních bylo zařazeno do přehledové studie 19 textů. Výsledkem všech těchto kroků je celkem 85 textů, které jsou prezentovány v tabulce 1.

Témata byla vyhledávána induktivně v celém textu článků pomocí formuláře (kódovací tabulky) s následujícími položkami: 1) název; 2) hlavní témata; 3) cíle výzkumu; 4) teoretická východiska; 5) metoda výzkumu; 6) zdroj dat a velikost vzorku; 7) věková skupina vzorku výzkumu; 8) země, kde byl výzkum prováděn; 9) hlavní výsledky; 10) terminologie MM; 11) významné momenty v závěrech a diskusi; 12) doporučení pro praxi. V kategorii 2 – hlavní témata – se postupně vytvořil soubor témat vyžadující další kategorizaci. Při hledání vhodné struktury jejich uspořádání se ukázal jako vhodný procesuální model, který navrhli Burkam, Leová a Dwyerová (2009). Usiluje o celkové uchopení jevu MM a osvědčil se i jako heuristické vodítko. Toto základní schéma bylo postupně doplněno o další témata vyplývající z analýzy textů. Tabulka témat tak byla dále diferencována do podoby odpovídající současnému členění přehledové studie (obrázek 1). Spolu s tématy byla analyzována i související terminologie, shromažďovaná v průběhu analýzy v příslušné kolonce kódovacího formuláře. V tabulce 1 je zařazena i kategorie „typ výzkumu“, která byla také v průběhu analýzy kódována a v mapujícím přehledu je užitečnou informací.

Téměř všechny texty přinášejí výsledky původních empirických výzkumů, i když stanovená kritéria předem nevyklučovala ani čistě teoretické statě. Většina textů (81) je v angličtině a zemí jejich původu jsou Spojené státy americké nebo Velká Británie. Je zajímavé, že i když se texty z těchto dvou zemí zabývají stejným tématem, vytvářejí navzájem téměř uzavřené komunity, které se navzájem až na výjimky necitují. Text z Jihoafrické republiky se přidružuje spíše k výzkumům v USA. Dva španělsky psané texty z Chile se naopak řadí k evropské, respektive britské výzkumné komunitě, stejně jako dva francouzsky publikované texty z Francie. Až na následující dvě výjimky jsou země původu textů zároveň místem publikace i sídlem zkoumané populace. Jeden z výzkumů v USA se uskutečnil zčásti v Kanadě (Dupere et al., 2015), která je místem původu dalšího textu (Aman, 2008). Jeden z britských výzkumů zkoumá populaci v Indii, Peru, Etiopii a Vietnamu (Boyden, 2013). Jeden anglický text je z Keni (Oketch et al., 2010). Jeden text pochází z Izraele, ale zabývá se situací ve Velké Británii (Hacohen, 2012). Texty v jiných jazycích a z jiných zemí se v rešerši neobjevily. Texty ve všech jmenovaných jazycích byly analyzovány v celém rozsahu (fulltext).

Tabulka 1 Články zařazené do přehledové studie

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Alexander, Entwisle a Dauber	1996	vztah MM a charakteristik dětí a rodin	US	1	L	x				x	x			
Aman	2008	MM většinové a autochtonní populace	CA	0-3	L	x			x	x				
Been et al.	2011	dopad hromadných vystěhování na MM	US	1-2	T	x			x					
Booker et al.	2007	strategická MM (alternativní školy) a výsledky žáků	US	1-2	L		x	x		x				
Boyden	2013	migrace za lepší školou	různé	1-2	L	x						x		
Brown	2012	přátelské vztahy v nové škole	GB	1	QUAL							x		
Burkam, Lee a Dwyer	2009	popis a dopad MM od předškolního věku	US	0-1	L	x	x		x	x				
Carson, Esbensen a Taylor	2013	školní viktimizace a MM	US	2-3	L		x					x		
Conger, Schwartz a Stiefel	2007	speciálně pedagogické programy u rodilých žáků a imigrantů	US	1-2	T	x					x			
Demie	2002	dopad MM na výsledky vzdělávání ve školách	GB	1-2	T	x	x			x				
Demie, Lewis a Taplin	2005	ředitelé škol o příčinách a prevenci MM	GB	1-3	J							x		x

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
DeVylder et al.	2015	vliv MM na riziko psychóz	US	4	T	x						x		
Dobson	2008	vliv kvazitru škol na jejich kvalitu	GB	2-3	J			x					x	
Dupere et al.	2015	MM a sociální začlenění žáka	US, CA	1	L	x						x		
Eckenrode et al.	1995	MM zprostředkující vliv týrání dětí	US	0-2	T					x		x		
Eodanable a Lauchlan	2012	preventivní program pro děti vojáků	GB	1-2	MIX							x		x
Fantuzzo et al.	2012	dopad bezdomovectví a MM na školní výsledky	US	1	T					x		x		
Fiel, Haskins a Turley	2013	testování preventivního programu zapojení rodin	US	1	L									x
Fleming et al.	2001	hodnocení vlivu preventivního programu	US	1-2	L									x
Fomby a Sennott	2013	MM mediace rozpadu rodiny na chování žáka	US	2-3	L	x						x		
François a Poupeau	2008	jak se rodiče vyhýbají spádovosti škol	FR	2	T			x						
Friedman-Krauss a Raver	2015	dopad MM na výsledky vzdělávání	US	1	L	x				x		x		
Fries, Klein a Ballantyne	2014	pěstounská péče a kvalita školy	US	1	T		x							

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Gasper, DeLuca a Estacion	2012	MM a předčasný odchod ze vzdělávání	US	2-3	L	x						x		
Gasper, DeLuca a Estacion	2010	vliv MM na delikvenci dospívajících	US	3	L						x	x		
Gibbons a Telhaj	2011	vliv MM na stabilní žáky	GB	1	T								x	
Ginsburg et al.	2011	dopad prostorové a MM na školní výsledky	ZA	0-3	L	x				x				
Goldstein, Burgess a McConnell	2007	vliv MM na hodnocení škol	GB	1	L			x					x	
Grigg	2012	vliv MM na školní výsledky, model 4 typů MM	US	1-2	L					x		x		
Gruman et al.	2008	vliv MM na školní odcizení dítěte	US	2-3	L	x				x		x		
Hacohen	2012	zkušenost učitelů s MM	GB	učit.	QUAL								x	x
Han	2014	dopad MM na pohodu dětí	US	1	L	x				x		x		
Hanushek, Kain a Rivkin	2004	dopad MM na školu a výsledky studentů	US	1-2	T			x		x				x
Haynie, South a Bose	2006	MM a začlenění do skupiny vrstevníků	US	3	L	x						x		
Heinlein a Shinn	2000	dopad MM na školní výsledky	US	0-1	L	x				x				

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Herbers, Reynolds a Chen	2013	vliv MM v dospělosti	US	0-4	L				x			x		
Hong a Choi	2015	trh škol, ekvita a školní výsledky	US	1-2	L			x		x				
Hutchings et al.	2013	MM, stěhování a školní výsledky	GB	1	T				x	x				
Jason et al.	1992	vliv MM na děti v riziku	US	1-2	T	x				x		x		
Jason, Danner et al.	1993	ověření prevence dopadu MM	US	1	EXP									x
Jason, Weine et al.	1993	follow-up preventivního programu	US	1	L									x
Kerbow	1996	MM a její vzorce v části města	US	0-2	J	x	x		x	x			x	
Kerbow, Azcoitia a Buell	2003	oblasti s vysokou MM a prevence	US	1-2	J	x	x		x					x
Kramarz, Machin a Ouazad	2015	MM, kvalita školy a vrstevníci	GB	1	T			x				x	x	
Langenkamp	2011	dopad MM na školní výsledky v perspektivě životního běhu	US	3	L				x	x	x	x		
Lash a Kirkpatrick	1994	MM v pohledu učitelů	US	1-2	T									x
Leckie	2009	začlenění MM do modelu hodnocení škol	GB	2-3	T	x			x	x			x	

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Lee a Burkam	1992	transfer jako projev školního odcizení	US	3	L	x	x		x	x		x		
Machin, Telhaj a Wilson	2006	rozsah a vzorce MM	GB	1-2	L	x	x	x	x	x				
Malmgren a Gagnon	2005	MM a děti s psychologickými problémy	US	3	MIX	x				x		x		
Mantzicopoulos a Knutson	2000	dopad MM na školní výsledky	US	1	T	x				x		x		
McLeer a DeHart	2013	dopad MM na delikvenci	US	3	MIX									x
Mehana a Reynolds	2004	metaanalýza: dopad MM na školní výsledky 1975-1994	US	-	M					x				
Messiou a Jones	2015	MM očima studentů SŠ	GB	3	QUAL				x					
National Research Council...	2010	shrnutí workshopu o MM	US	-	-	x	x			x		x	x	x
Nelson, Simoni a Adelman	1996	dopad MM na školní výsledky	US	0-1	L	x								
Oketch et al.	2010	výběr školy	KE	1-2	T		x	x						
Ou a Reynolds	2008	prediktory školní úspěšnosti	US	0-4	L					x	x			
Pears et al.	2015	MM a děti v pěstounské péči	US	1	L	x			x	x		x		
Perez a Romo	2011	zkušenost dětí v pěstounské péči	US	4	QUAL				x			x		

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Porter a Edwards	2014	faktory ovlivňující MM	US	1	L	x								
Pribesh a Downey	1999	dopad MM na školní výsledky, explanace	US	2	L	x				x				
Primont a Domazlicky	2006	MM jako sankce pro špatné školy, matematický model	US	1–2	T		x						x	
Ream	2005	vliv MM na sociální kapitál a školní výsledky imigrantů	US	2	L	x				x		x		
Reynolds et al.	1996	faktory úspěšnosti předškolních programů	US	0	L	x				x		x		x
Reynolds, Chen a Herbers	2009	metaanalýza dopadu MM na školní výsledky 1990–2008	US	–	M					x	x			
Rhodes	2008	transfery očima žáků	US	3	QUAL				x					
Rich a Jennings	2015	vliv informací na volbu školy	US	–	T		x	x						
Rouault	2005	jak se rodiny vyhýbají spádovosti škol	FR	–	T		x	x						
Rumberger	2003	přehled info o MM a doporučení pro praxi	US	–	J	x	x			x			x	x
Rumberger a Larson	1998	MM a předčasný odchod ze vzdělávání	US	2–3	L						x	x		

Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Singh et al.	2014	vliv MM na riziko psychóz	GB	2	L							x		
South a Haynie	2004	začlenění mobilních studentů mezi vrstevníky	US	2-3	L							x		
South, Haynie a Bose	2007	MM a předčasný odchod ze vzdělávání	US	3	L	x					x	x		
Strand	2002	dopad MM na školní výsledky	GB	0-1	T	x				x			x	
Strand a Demie	2007	dopad MM na školní výsledky	GB	2-3	T	x				x				
Strand a Demie	2006	dopad MM na školní výsledky	GB	1	T	x				x				
Sullivan, Jones a Mathiesen	2010	dopad MM u dětí v pěstounské péči	US	-	T	x				x		x		
Sutton, Muller a Langenkamp	2013	načasování přestupů na SŠ a přijetí na VŠ	US	3	L				x			x		
Swanson a Schneider	1999	dopad stěhování a MM na školní výsledky a sociální začlenění	US	3	L	x			x	x				
Temple a Reynolds	1999	dopad MM na školní výsledky	US	0-1	L	x	x			x				x
Thompson, Meyers a Oshima	2011	dopad míry MM na hodnocení školy	US	1-2	T		x			x				

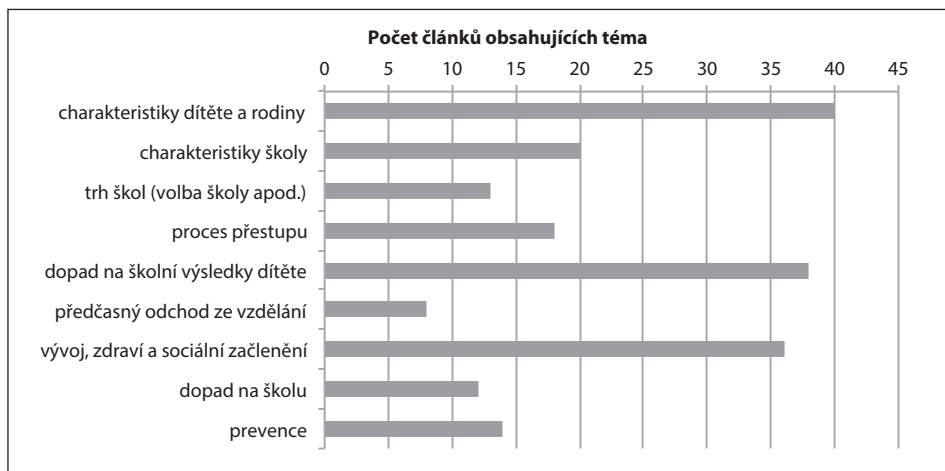
Autor	Rok	Hlavní téma	Země výzkumu	Věková skupina	Typ výzkumu	Charakteristiky dítěte a rodiny	Charakteristiky školy	Trh škol	Proces přestupu	Dopad na školní výsledky	Předčasný odchod ze vzdělávání	Vývoj, zdraví a sociální začlenění	Dopad na školu	Prevence
Warren-Sohlberg et al.	1998	preventivní opatření u přestupujících žáků	US	0-3	J							x		x
Welsch, Statz a Skidmore	2010	výběr školy	US	-	L	x	x							
Zamora	2011	dopad MM na kvalitu a spravedlivost vzdělávání	CL	2	T	x	x	x						
Zamora a Moforte	2013	racionální a neracionální výběr školy	CL	2	T		x	x		x				

Pozn.: Země realizace výzkumu: CA = Kanada, CL = Chile, FR = Francie, GB = Velká Británie, KE = Keňa, US = USA, ZA = Jihoafrická republika. Věkové kategorie (v závorce věk v letech): 0 = předškolní (0-5), 1 = mladší školní věk (6-11), 2 = starší školní věk (12-15), 3 = střední a pozdní adolescence (16-19), 4 = dospělost (>20). Typ studie (u L, M a T se jedná o kvantitativní výzkumy): L = longitudinální; M = meta-analýza; T = transversální (cross-sectional); J = jiné; QUAL = kvalitativní výzkum; MIX = smíšený design; EXP = experiment.

2 Témata meziškolní mobility

Při hledání modelu, který by pomohl členit pestré pole témat meziškolní mobility, je vhodné vyjít z povahy samotného jevu a jeho procesuální povahy. Inspirací byl již zmíněný model (Burkam et al., 2009) rozdělující proces do tří fází. 1) Fáze příčin nebo prekurzorů MM, kam můžeme zařadit charakteristiky rodiny nebo přestupujícího žáka, charakteristiky školy, které jsou faktorem přestupu, a politické nebo systémové příčiny vyplývající z podpory MM jako nástroje zvyšování kvality škol. 2) Fáze vlastního přestupu, která zahrnuje jeho charakteristiky jako načasování nebo frekvence přestupů. 3) Fáze dopadů MM, rozdělená do několika oblastí: dopad na školní výsledky dítěte, souvislost s předčasným odchodem ze vzdělávání, dopad na různé další oblasti vývoje a života žáka (životní pohoda, zdraví nebo sociální začlenění), dopad MM na školu. K těmto třem fázím je třeba připojit oblast prevence, která je významným tématem, jež není možné zahrnout do logiky procesně nastaveného modelu.

Tento model se stal i nástrojem kódování a vytvoření mapy rozložení jednotlivých témat, která je analyticky obsažena v tabulce 1 a přehledně shrnuta v obrázku 1 (kategorie nejsou exkluzivní, proto jsou některé články započteny vícekrát). Členění zbytku této kapitoly odpovídá kódovacímu schématu.

Obrázek 1 Frekvence témat meziškolní mobility

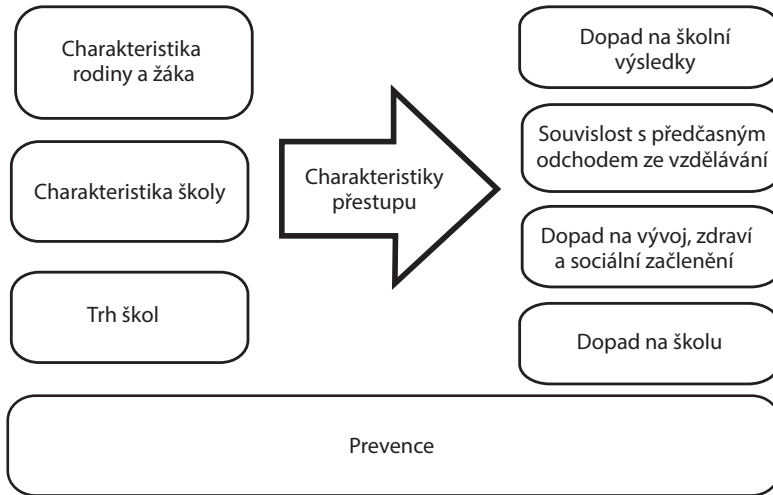
2.1 Potenciální příčiny a důvody meziškolní mobility

Skutečnosti předcházející MM je možné rozdělit do několika oblastí (obrázek 2): (a) charakteristiky rodiny nebo dítěte, které korelují s MM a které mohou být jejich vzdálenými příčinami; (b) faktory vázané na situace ve škole, které bývají uváděny jako bezprostřední důvody rozhodnutí nebo nezbytnosti změnit školu; (c) vliv politik podporujících volbu a změnu školy („trh škol“). Jak ukazuje obrázek 1, výzkumy se v této oblasti nejvíce zabývají charakteristikami rodiny nebo dítěte (40 textů). Obvykle ale není jejich zkoumání primárním cílem studie, ale výsledkem popisu vzorku populace, zatímco výzkum se zaměřuje na dopady MM. Potenciálním vzdáleným příčinám se tak texty věnují zejména jako intervenujícím proměnným dopadu MM na školní výsledky žáků, a to od konce devadesátých let minulého století (Swanson & Schneider, 1999). Dokladem prohlubujícího se zájmu o tyto proměnné a zpřesňující se modely zkoumání MM může být text Gaspera, DeLucové a Estacionové (2012), který již kontroluje 177 různých charakteristik ve vztahu k MM a předčasnému ukončení školy s cílem odlišit samostatný vliv přestupů. Téma trhu škol je obvykle spojeno s cílem posoudit neoliberální modely, kde je MM nástrojem zvyšování kvality vzdělávání, přičemž jde o tematicky ohraničenou skupinu výzkumů zaměřených na svobodnou volbu školy a strategie rodičů vyvolané povinnou spádovostí.

Charakteristiky a situace rodiny se stávají příčinou meziškolní mobility zejména tím, že vedou k stěhování rodiny (Rumberger & Larson, 1998) čili prostorové mobilitě, která má pak obvykle změnu školy jako vedlejší a nechtěný důsledek. Rozlišení,

76 zda MM je, nebo není důsledkem stěhování, tedy rozlišení mezi *leavers* a *changers* (viz kapitolu 3), jež do výzkumu zavádějí Swanson a Schneider (1999), je významné také z hlediska dopadů na žáka. Při současném stěhování rodiny se k vlivu samé změny školy přidružuje ztráta sociálních vazeb dítěte v místě bydliště a narušení rodinné pohody stěhováním.

Obrázek 2 Témata meziškolní mobility. Upraveno podle Burkam et al. (2009)

Výzkumy se snaží identifikovat determinanty stěhování rodiny, které mohou ukázat na další faktory ovlivňující meziškolní mobilitu a její dopad (Haynie, South, & Bose, 2006). Může jít o rodiny imigrantů, kteří nejen často vstupují do školy mimo obvyklý nástup žáka, ale také častěji mění školu (Conger, Schwartz, & Stiefel, 2007), a rodiny žadatelů o azyl (Demie, 2002; a obecně britští autoři). Častou charakteristikou je nízký socioekonomický status (SES), s nímž souvisejí další rizikové faktory: příčinou pohybu rodin může být nucené vystěhování (Been et al., 2011), ztráta zaměstnání (Pribeš & Downey, 1999; Swanson & Schneider, 1999; Mantzicopoulos & Knutson, 2000; Demie et al., 2005), případně jde o rodiny s migrujícím způsobem života, bez domova (Fantuzzo et al., 2012) nebo žijící v sociálně oslabené či vyčleněné lokalitě (Kerbow, 1996; Reynolds et al., 1996); časté je také nižší vzdělání rodičů (Reynolds et al., 1996; Temple & Reynolds, 1999; Mehana & Reynolds, 2004) a etnický minoritní původ (Ream, 2005; Aman, 2008; Han, 2014). Meziškolní mobilita je vázána i na typ zaměstnání spojený s migrací, jako jsou sezonní pracovníci v zemědělství (Lash & Kirkpatrick, 1994) nebo vojáci z povolání (Mehana & Reynolds, 2004). Příčinou změny školy může být také změna struktury rodiny v důsledku rozvodu rodičů, rekonstrukce rodiny nebo úmrtí rodiče, meziškolní mobilita často koreluje s monoparentálními rodinami (Lee & Burkam, 1992; Rumberger & Larson, 1998) a je ovlivněna spíše způsobem života rodiny než její ekonomickou situací (Porter & Edwards,

2014). MM je často vázána i na rizikové faktory týkající se samých dětí, jako je umístění do speciálně pedagogického programu nebo psychické problémy dítěte (Malmgren & Gagnon, 2005).

Další významná skupina faktorů je vázána na situace ve škole. Výzkumy přispívající k jejich poznání obvykle překračují rámec korelačních studií a umožňují hlubší sondu do procesu přestupu. Jak ukazuje Kerbow (1996), který zkoumá mobilitu žáků mezi několika školami ve vyloučené oblasti Chicaga, podíl dětí měnících školu z důvodů souvisejících se školou může být vysoký. Upozorňuje také na zakořeněnou představu, která může být mylná a zavádějící, že příčiny MM jsou jen těžko ovlivnitelné ze strany vzdělávacího systému. Také Leová a Burkam (1992) poukazují na to, že výzkum se velmi věnuje vlastnostem přestupujících žáků a má tendenci je přeceňovat, ale málo charakteristikám škol, které mohou být příčinou toho, že žák školu mění. Rumberger (2003) podtrhuje fakt, že jsou to nejen rodiče, ale často sami žáci, kteří iniciují změnu školy, obvykle aby se vyhnuli problematické situaci v původní škole.

Přestupy z důvodů souvisejících se školou lze dělit na reaktivní a strategické. Je-li důvodem přestupu tlak negativních situací ve stávající škole, kvůli které děti ze školy utíkají, potom mluvíme o *reaktivní* změně školy. Těmito situacemi mohou být násilí ze strany spolužáků a šikana (Carson, Esbensen, & Taylor, 2013), nekvalitní výuka, ekonomická náročnost školy, negativní vnímání spolužáků dítěte, špatné zacházení ze strany učitelů, nedostatečná pozornost učitelů edukačním specifikům dítěte, špatné vybavení nebo výuka ve škole, nespokojenost se vzdělávacími přístupy dané školy, jak vyplývá z dotazníku rodičům žáků zaměřeného cíleně na důvody změny školy ve výzkumu chilských autorů Zamora a Mofortové (2013). Pokud je přestup vyvolaný rozhodnutím školy, jeho příčinou jsou obvykle kázeňské důvody (včetně poškození majetku školy) nebo špatný prospěch žáka (Zamora & Moforte, 2013). Jak ukazuje Grigg (2012), je takto vynucený přestup z hlediska dalšího vývoje a prospěchu žáka odlišnou kategorií.

Pokud rodina není ničím nucena, ale z vlastního popudu hledá pro dítě typ vzdělání splňující její představy, pak jde o *strategickou* změnu školy. Booker et al. (2007) zkoumají rozdíl mezi meziškolní mobilitou v rámci běžných veřejných škol a mobilitou směřující do alternativních (charter) škol, a odlišují krátkodobý negativní a dlouhodobý pozitivní dopad strategické mobility, podobně jako například Kerbow (1996) ukazuje pozitivní dopad přestupů do alternativních (charter/magnet) škol. Hledáním kvalitnějších škol rodinami dětí v primárním vzdělávání v Keni se zabývá Oketch et al. (2010). Předpokládaným pozitivním dopadem změny školy se z jiného pohledu zabývají Friesová, Kleinová a Ballantynová (2014), kteří ukazují, že snaha zachovat kontinuitu školy při umístění dítěte do pěstounské péče vede k tomu, že dítě zůstává obvykle ve škole horší kvality, než kdyby bylo umístěno do spádové školy pěstounské rodiny.

Jiný pohled na charakteristiky vzdělávacího systému je zaměřen na vztah MM se vzdělávací politikou. Výzkumy se zaměřují na posouzení účinnosti neoliberálních modelů podporujících svobodnou volbu školy jako nástroje zvyšování kvality vzdělá-

78 vání (často se mluví o Tieboutově mobilitě³). Strategická mobilita je obvykle vázána na to, že rodiče nebo žáci mají ze zákona možnost rozhodnout se, jakou školu budou děti navštěvovat. Typickou lokalitou takových výzkumů jsou oblasti USA, kde je volba školy nejen možná, ale dokonce podporovaná jako nástroj zvyšování kvality škol (Primont & Domazlicky, 2006; Hong & Choi, 2015). Cílem těchto výzkumů je hodnocení reformy podporujících Tieboutovu mobilitu a vznik alternativních typů škol (charter/magnet school; Booker et al., 2007), obvykle s cílem posoudit její dopad na žáky (Hanushek, Kain, & Rivkin 2004). Tyto výzkumy někdy využívají situace související s probíhající reformou jako přirozené experimenty (Grigg, 2012). V prostředí Chile, Velké Británie a Francie jsou tyto výzkumy pojaty více politicky a zaměřeny na spojení tohoto pohledu na meziškolní mobilitu s tématy spravedlivosti ve vzdělávání i s ověřením reálných efektů neoliberálního modelu vzdělávání. Dobson (2008) porovnává ve Velké Británii vztah tržních principů jako nástroje zvyšování kvality vzdělávání s reálnými efekty jejich aplikace, podobně jako v Chile Zamora (2011) a Zamora a Mofortová (2013).

Souvisejícím tématem je *volba školy ze strany rodin* a jejich skutečná informovanost o výsledcích jednotlivých škol. Autoři ukazují, že MM je fenomén vázaný zejména na stěhování rodin a změnu struktury rodiny (Machin, Telhaj, & Wilson, 2006), nikoli na cílený výběr školy rodiči, jak předvídají neoliberální modely. I reálná možnost výběru je ve skutečnosti velmi omezená, daná například počtem volných míst pro dítě daného věku a postupy škol při výběru dětí znevýhodňující například děti vyloučené z jiné školy pro problémy chování. Tomuto omezení čelí rodiče hledáním strategií, jak získat místo v preferované škole, například hledáním bydliště v její blízkosti (Dobson, 2008). Podobným způsobem v zemích, kde je uzákoněna spádovost, se rodiny snaží ji obejít a docílit toho, aby jejich děti navštěvovaly školu odpovídající jejich představám (Rouault, 2005; François & Poupeau, 2008). Volba školy (Hong & Choi, 2015) je možná ve školských systémech, které podporují právo rodiny na výběr školy a zároveň vidí ve svobodné volbě zdroj zvyšování kvality vzdělávání prostřednictvím tržních mechanismů.

Usnadnění přestupu dětí na jinou školu může být také přímým a předvídaným důsledkem politiky zvyšování kvality škol. V USA zákon No Child Left Behind předvídal nutnost platit žákům dopravu do školy vzdálenější od místa bydliště jako sankci v případě nezlepšení kvality vzdělávání – efektem tohoto opatření se zabývá studie Primonta a Domazlického (2006). Rich a Jenningsová (2015) sledovali dopad lepší dostupnosti informací o kvalitě školy na rozhodnutí rodičů změnit školu z hlediska spravedlivosti přístupu ke vzdělávání. Mnohé státy USA nezůstávají pouze u možnosti změny školy, ale aktivně podporují tržní prostředí například podporou alternativních škol (Booker et al., 2007). Tyto programy mohou zvyšovat meziškolní mobilitu i s jejími negativními dopady na transferující žáky a jejich stabilní spolužáky (Hanushek et al., 2004), ale také mají opačné efekty, protože umožňují dopravu do původní školy žákům, kteří se po přestěhování do nového bydliště škole vzdáli (Kerbow, 1996),

³ Nazvaná podle amerického ekonoma Charlese Millse Tiebouta (1924–1968).

a tím MM naopak snižují. Welsch, Statzová a Skidmore (2010) zkoumají, jaké jsou charakteristiky školních obvodů, jež nejvíce lákají rodiče při výběru školy, podobně jako Oketch et al. (2010) v Keni. V rozvojových zemích má strategická meziškolní mobilita někdy podobu migrace dětí za lepším vzděláním a možností sociální mobility (school-related migration): Boyden (2013) zkoumají v Indii, Peru, Etiopii a Vietnamu migraci dětí, které se oddělují od rodin, aby získaly lepší vzdělání, nebo jak rodiče hledají pro dítě novou školu v průběhu vzdělávání. Tématem volby školy jako nástroje zvyšování kvality edukace se zabývají i výzkumy vlivu MM na stabilní žáky (externí dopad). Jak argumentují Gibbons a Telhaj (2011), je-li dopad strategické mobility na edukaci ve škole negativní, je těžké ji považovat za nástroj zvyšování kvality edukace.

2.2 Načasování a frekvence změny školy

Samotnému procesu přestupu se věnuje relativně malá část studií (18 textů). Podobně jako je tomu u charakteristik rodiny, žáka a škol, i zde jde nejčastěji o výzkumy zaměřené na dopad MM na vzdělávání nebo vývoj dítěte, kde jsou charakteristiky procesu přestupu zkoumány jako intervenující proměnné. Jen málo výzkumů se snaží postihnout proces změny školy jako celek, příkladem jsou Rhodes (2008) a Messiou a Jones (2015), kteří v kvalitativních studiích předkládají průběh transferů očima mobilních žáků a studentů. Gibbons a Telhaj (2011) pracují se čtyřmi charakteristikami mobility žáků: důvod, vzdálenost, načasování přestupu a SES přestupujícího žáka, z nichž první tři je možné považovat za charakteristiky samotného přestupu. Heinlein a Shinn (2000) uvádějí ještě čas uplynulý od změny školy (recency) a umístění přestupu v rámci školského obvodu nebo mimo něj (location). Nejvýznamnější a nejvíce zkoumané charakteristiky jsou různě pojímaná načasování změny (timing) a její frekvence, tedy celkový počet přestupů dítěte za určité období.

Načasování změny školy se týká zejména toho, zda dítě mění školu v průběhu školního roku, anebo o letních prázdninách (Hanushek et al., 2004). Sutton, Muller a Langenkamp (2013) se věnují dopadu přestupu mezi středními školami o prázdninách nebo v průběhu školního roku na výsledky přijetí na vysokou školu. Gibbons a Telhaj (2011) se zabývají dopadem přestupu na stabilní žáky a předpokládají, že jiný dopad má příchod nového žáka na konci letních prázdnin než v průběhu školního roku. Nižší popsaný model čtyř typů meziškolní mobility zahrnuje načasování změny ve vztahu ke školnímu roku (between/during school year) jako jeden ze dvou hlavních faktorů (Grigg, 2012).

Jiným časovým faktorem je věk, ročník nebo stupeň vzdělávání, kdy k transferům dochází. Swanson a Schneider (1999) se zaměřují na to, zda dítě mění školu v mateřské škole, na prvním, druhém stupni, nebo na střední škole. Některé studie zkoumají, zda je větší dopad meziškolní mobility v mladším věku, anebo ve starším (Rumberger & Larson, 1998; Pribesh & Downey, 1999; Swanson & Schneider, 1999; Heinlein & Shinn, 2000; Mehana & Reynolds, 2004). Reynolds et al. (1996) se zaměřují na vliv změny školy v nižším věku. Vliv přestupů ve vyšším věku může být spojen

80 s větším dopadem narušení vrstevnických vztahů v období adolescence (Rumberger, 2003; South, Haynie, & Bose, 2007).

Langenkamp (2011) chápe načasování jako jednu z hlavních charakteristik změny v perspektivě životního běhu (life course perspective): to, zda proběhne ve vztahu k obvyklé životní tranzici ve vhodném čase, ovlivní její dopad na vývojovou trajektorii dítěte. Herbers, Reynolds a Chen (2013) zkoumají vliv MM na různé charakteristiky úspěšnosti, pohody a zdraví v dospělosti, a zaměřují se přitom na rozdílný vliv přestupů na počátku, nebo naopak v pozdějších letech školní docházky. Pears et al. (2015) se věnují přestupům v rámci pěstounské péče a zkoumají vztah změny umístění dítěte a s tím spojené MM, jehož poznání může vést ke snaze načasovat změny umístění tak, aby dítě neměnilo školu během školního roku.

Frekvence změn je nejčastěji sledovanou charakteristikou meziškolní mobility; oproti načasování je jednoznačnější a snáze měřitelná. Přesto je proměnlivou kategorií: jako vysoká frekvence může být označen více než jeden, ale také více než šest přestupů (Heinlein & Shinn, 2000). V řadě výzkumů je množství přestupů pouze jednou z proměnných, které jsou sledovány při výzkumu dopadu přestupů na školní výsledky (Temple & Reynolds, 1999; Goldstein, Burgess, & McConnell, 2007; Leckie, 2009; Ginsburg et al., 2011; Fantuzzo et al., 2012; Pears et al., 2015). Výzkumy se zaměřují na kumulativní i prahový efekt frekvence změny škol a někteří autoři se snaží o vlastní typologii nízké a vysoké frekvence. Některé výzkumy se zaměřují cíleně na dopad frekvence přestupů (Herbers et al., 2013; Hutchings et al., 2013). Temple a Reynolds (1999) a Mehana a Reynolds (2004) zkoumají vliv vyšší kumulace přestupů ve vyšším věku, tedy kombinace načasování a frekvence přestupů. Je možné také zkoumat, v kterém věku dochází k většímu množství přestupů. Nelson, Simoni a Adelman (1996) zkoumají, nakolik výsledky dětí v MŠ a 1. ročníku předpokládají frekvenci přestupů ve vyšších třídách.

Důležitou charakteristikou, zejména ve vztahu k dopadu přestupů, je čas, který od změny školy uplynul (recency). Je rozdíl mezi krátkodobým dopadem, který je vyvolaný stresem spojeným se samotnou změnou a případnými souvisejícími situacemi v životě dítěte a jeho rodiny, s nutností adaptace na nové prostředí, s vyrovnáním rozdílů v kurikulu a pedagogickém nastavení výuky v nové škole či vytvořením nových vztahů, a dlouhodobým dopadem (Swanson & Schneider, 1999). Krátko- a dlouhodobý dopad mohou být opačné (Booker et al., 2007).

2.3 Dopady meziškolní mobility

Převážná většina textů prezentuje výsledky empirických výzkumů zkoumajících dopad MM na různé oblasti. Nejsilnější a vzájemně dobře provázaná skupina výzkumů se zabývá dopadem na školní výsledky žáků (38 textů), k níž můžeme přiřadit texty, které se věnují vztahu MM a předčasného odchodu ze vzdělávání (8 textů). Další, již méně kompaktní skupina textů se zabývá dopadem MM na různé oblasti života, vývoje a zdraví žáků (36 textů). Poslední, také spíše nesourodou, i když tematicky jasněji ohraničenou skupinou jsou výzkumy věnující se dopadu MM na školy (12 textů).

Dopad meziškolní mobility na školní výsledky dětí. Nejčastěji studovaným aspektem meziškolní mobility je její dopad na školní výsledky dětí. Velkou pomocí v orientaci v této oblasti je několik textů shrnujících výsledky mnoha předchozích studií: dvě metaanalýzy (Mehana & Reynolds, 2004; Reynolds, Chen, & Herbers, 2009), jedna přehledová studie (Rumberger, 2003) a zpráva z workshopu předních odborníků v oblasti meziškolní mobility (National Research Council and Institute of Medicine, 2010). Jako závislá proměnná charakterizující výsledky dětí se obvykle používá školní hodnocení v matematice (vyžaduje větší návaznost látky, a tedy větší konzistenci kurikula – vertical teaming) a čtení, průměrný prospěch (grade point average – GPA) nebo výsledky plošných testů. Mantzicopoulos a Knutson (2000) vycházejí v posouzení dopadu na dítě z vnímání rodičů. Odlišnost ve výsledcích stabilních a mobilních žáků může být vyjádřena v pomyslném čase vzdělávání, o který jsou mobilní žáci pozadu oproti stabilním (Mehana & Reynolds, 2004). Protože výsledky předchozích výzkumů jsou ve vztahu k dopadu MM na výsledky dětí rozporuplné, zaměřují se výzkumy na odlišení vlivu samotné změny školy (new-to-school effect) a vlivu zprostředkujících nebo moderujících proměnných. Snaží se zjistit, zda horší výsledky dětí, které mění školu, nejsou výsledkem charakteristik a situací, které předcházely samotné změně školy (Pribesh & Downey, 1999), a odlišit dlouhodobý efekt daný volbou školy od krátkodobého dopadu vyvolaného samotným přestupem (Hanushek et al., 2004). Meziškolní mobilita a nižší výsledky by tak byly jen dva různé dopady společných předcházejících příčin. To vede ke snaze o zpřesňování analytických postupů a zaměření výzkumů na společné charakteristiky dětí a rodin, které mění školu (Gasper et al., 2012). Otázka je: Jaký typ dítěte a rodiny často mění školu? Je negativní dopad meziškolní mobility spíše důsledkem toho, že změna školy je obvyklá u typů rodin, které jsou zatížené zároveň mnoha dalšími faktory negativně ovlivňujícími výsledky dítěte?

Charakteristiky dítěte a rodiny vztahující se k MM jsou proto oblastí, na niž se výzkum cíleně zaměřuje ve snaze odlišit příspěvek jednotlivých proměnných k variabilitě celkového efektu. Nejvýznamnější z nich jsou předchozí školní výsledky dítěte (Pribesh & Downey 1999; Temple & Reynolds, 1999; Heinlein & Shinn, 2000; Mantzicopoulos & Knutson, 2000; Machin et al., 2006; Goldstein et al., 2007; Leckie, 2009; Fantuzzo et al., 2012; Gasper et al., 2012; Herbers et al., 2013). Korelace mezi MM a nižšími výsledky dítěte má pochopitelně jiný význam, pokud mělo dítě slabé výsledky již před změnou školy. Výzkumy se snaží kontrolovat i další proměnné, zejména nízký SES rodiny dítěte, etnický původ, bydliště v rizikových nebo vyloučených lokalitách, monoparentální rodiny, děti migrantů a děti bez domova, děti, pro něž angličtina není rodným jazykem (Han, 2014), stresující životní události v rodině, specifické vzdělávací potřeby, problémové chování dítěte, časté absence ve škole (Fantuzzo et al., 2012). Dítě přitom může zažívat více souběžných narušení životní kontinuity, jako vedle změny školy jsou opakované změny bydliště nebo bezdomovectví, změny skupiny vrstevníků, rozpad rodiny nebo úplná změna rodiny v případě změny umístění dítěte v pěstounské péči (Pears et al., 2015; Sullivan, Jones, & Mathiesen, 2010). Již samotný pohled na tyto charakteristiky napovídá, že

82 budou mít pravděpodobně samostatný, na změně školy nezávislý vliv na horší školní výsledky dítěte. Jak říkají lapidárně Pribesh a Downey (1999): „Mobilní děti mají horší výsledky než stabilní z velké části proto, že *typ rodin*, které tihnou ke změnám, má vyšší pravděpodobnost výskytu dalších problematických situací.“ (s. 531)⁴ Jinými slovy, děti z tohoto prostředí by měly stejné nebo velmi podobné výsledky, i kdyby školu neměnily. Problematické situace, které dopadají na výsledky dětí a jsou spojené s častějšími změnami školy, jako je například rozvod, ztráta nebo změna zaměstnání rodičů, mohou ovlivnit vztahy rodičů a dětí, jejich duševní pohodu nebo zdraví a schopnost rodiny spravovat životní zdroje. Jejich důsledky pak mohou být mylně přisuzovány samotné mobilitě, jak prostorové, tak školní (Gasper, DeLuca, & Estacion 2010). Friedman-Krauss a Raver (2015) se snaží ověřit mechanismus dopadu MM na školní výsledky prostřednictvím kognitivní dysregulace v raných fázích vzdělávání. Některé studie zkoumají hypotézu, že meziškolní mobilita je *zprostředkující* proměnnou dopadu jiných situací na školní výsledky dětí: změny struktury rodiny, kdy důsledkem rozpadu rodiny je stěhování dítěte za jedním z rodičů spolu se změnou školy (Fomby & Sennott, 2013) nebo týrání dítěte, které vede k odebrání z rodiny a následnému umístění dítěte, jež často souvisí i se změnou školy (Eckenrode et al., 1995).

Důležitým školním výsledkem, který je zkoumán v souvislosti s meziškolní mobilitou, je *předčasný odchod ze vzdělávání* (dropout). Výzkumy se zabývají zejména otázkou, zda je nedokončení vzdělávání skutečně důsledkem meziškolní mobility, anebo spíše projevem postupného odcizování žáka vzdělávacímu systému (Lee & Burkam, 1992; Rumberger & Larson, 1998; Temple & Reynolds, 1999; Gasper et al., 2012). Někdy se hovoří o teorii kontinuity transferu a dropoutu (Lee & Burkam, 1992). Podobně jako u výzkumů dopadu přestupů na školní výsledky je tedy hlavním tématem odlišení kauzality od pouhého souběhu projevů.

Dopad na sociální začlenění, vývoj a zdraví dítěte. Meziškolní mobilita významně ovlivňuje také síť vztahů transferujícího žáka. Naprostá většina textů v přehledové studii sice jmenuje ztrátu sociálních vazeb jako jeden z faktorů zahrnutých do celkového popisu MM, obvykle ve vztahu k teorii sociálního kapitálu, ale cíleně se mu nevěnují. Několik výjimek představují texty Perezové a Romové (2011) a Brownové (2012). Texty pojednávající cíleně sociální vazby žáka je možné rozdělit do čtyř skupin: (a) Zkoumání sociálních vazeb dítěte i rodiny jako součást ověřování programů podporujících zapojení rodičů do života školy (Reynolds et al., 1996; Temple & Reynolds, 1999; Ou & Reynolds, 2008; Fiel, Haskins, & Turley 2013). (b) Zaměření na způsob, jakým se nově příchozí adolescenti začleňují do sítě vrstevnických vztahů, na typy skupin, jež vytvářejí, jak se navzájem znají jejich rodiče a jak se v tom odlišují od stabilních vrstevníků (South & Haynie, 2004; Haynie et al., 2006), na převažující formy maladaptace školních dětí po přestupu na novou školu (izolace/odcizení nebo začlenění k maladaptovaným vrstevníkům) ve vztahu ke kul-

⁴ Kurziva v originále.

turně odlišným prostředím Kanady a USA (Dupere et al., 2015) nebo na menší sociální kapitál žáků mexického původu jako důsledek vyšší meziškolní mobility k jejich školním výsledkům (Ream, 2005). (c) Carson et al. (2013) se zabývají vztahem mezi viktimizací žáků a přestupy, a odhalují přestup jako způsob řešení šikany a jiného ohrožení ve škole, podobně jako Gasper et al. (2012). (d) Odlišně zaměřený výzkum zkoumá, jak může členění žáků do skupin ovlivňovat měření kvality školy (Kramarz, Machin, & Ouazad, 2015).

Zejména díky datové základně longitudinálních sledování se některé výzkumy mohou zaměřit nejen na relativně bezprostřední dopady MM, ale i na její vliv na *různé oblasti dalšího života* žáka. Výzkum Herberse et al. (2013) se zaměřuje na několik typů důsledků v dospělosti: nejvyšší dosažené vzdělání, absolvování školy v normální době, prestiž zaměstnání, uvěznění, depresivní symptomy. Langenkamp (2011) zkoumá vliv MM na rozvoj rizikových faktorů, nebo naopak resilience, ve vztahu ke vstupu na vysokou školu, podobně jako Jason et al. (1992) se ve svém výzkumu věnují tomu, nakolik meziškolní mobilita ovlivňuje míru rizikových faktorů dětí v základním vzdělávání. Gruman et al. (2008) šetří vztah MM a rizikových nebo podpůrných faktorů: dopad na školní výsledky, problémové chování, sociální začlenění a vztah ke škole, podpora učitelů. Singh et al. (2014) a DeVylder et al. (2015) se zabývají vztahem MM a rizika rozvoje psychotických onemocnění. Gasper et al. (2010) se věnují vztahu MM, delikvence a zneužívání návykových látek. Vycházejí přitom z předpokladu zmíněného v souvislosti s dopadem na výsledky vzdělávání, že vztah mezi MM a jejími dopady je spojen s mnoha dalšími faktory a může být klamný. Například různé projevy delikvence mohou být se změnami školy spjaty prostřednictvím skrytých charakteristik, jako jsou osobnostní nestabilita či narušení rodinných vazeb, nebo mohou být dokonce příčinou spíše než důsledkem změny školy, například když způsobí vyloučení ze školy. Pokud se rodina stěhuje do příznivější lokality nebo dítě přechází do kvalitnější školy, může být vliv změny na delikventní chování žáka naopak pozitivní. McLeer a DeHart (2013) studují vztah mezi různými typy nestability prostředí v dětství, včetně MM, užívání návykových látek a útěky u dívek v ústavním výchovném zařízení. Gasper et al. (2010) shrnují výsledky dalších studií, jež spojují zvýšenou MM s vyšším rizikem násilného chování a časného zahájení sexuálního života. Komplexní provázanost s MM může mít také násilí spojené se šikanou, které může mít dopad jak na duševní zdraví a pohodu, tak na budoucí delikvenci a závislosti.

Dopad meziškolní mobility na školy. Meziškolní mobilita nemá vliv pouze na přestupující žáky, ovlivňuje i jejich spolužáky a školu jako takovou (externality). Je-li zkoumána *na úrovni školy*, mluví se o *school-level mobility*, při které se výzkum zaměřuje na externí vliv přestupujícího žáka (Hanushek et al., 2004). Gibbons a Telhaj (2011) ukazují tři cesty, jimiž MM ovlivňuje výsledky školy: prostřednictvím změny složení žáků (výsledky přicházejících a odcházejících žáků), vlivem přestupu na výsledky samotných mobilních žáků a externím vlivem příchodu a odchodu žáků na stabilní spolužáky. Míra mobility (*mobility rate*), tedy podíl přicházejících a odcházejících žáků, může být různá: Dobson (2008) na vzorku 27 londýnských škol

84 udává nejnížší míru mobility 2,7% a nejvyšší 32,5%. Vysoká míra mobility narušuje edukaci a zatěžuje jak žáky, tak zejména učitele nadměrným stresem, a vede k horším průměrným výsledkům všech žáků. Výzkumy se zabývají dopadem na výsledky stabilních spolužáků (Gibbons & Telhaj, 2011), vnímáním meziškolní mobility ze strany učitelů (Lash & Kirkpatrick, 1994; Hacoheh, 2012) a ředitelů škol (Demie et al., 2005), dopadem na plánování kurikula, hospodaření a přijímání personálu (Demie, 2002; Strand, 2002). Přicházející žáci bývají traumatizováni, mají horší prospěch než odcházející žáci a vyžadují více pozornosti a celkově zdrojů, které se potom nedostávají stabilním žákům, zejména těm se speciálními vzdělávacími potřebami (Demie et al., 2005). Protože je vyšší mobilita žáků spjata s dalšími rizikovými charakteristikami jejich rodin, které jsou spojené se slabšími školními výsledky těchto žáků, jsou školy s vysokou mírou mobility zároveň školami s vysokým počtem žáků s horším prospěchem (Gibbons & Telhaj, 2011). Vysoká míra meziškolní mobility je také jedním z nejsilnějších indikátorů nízké kvality školního klimatu (Bradshaw et al. 2009, podle Carson et al., 2013).

Meziškolní mobilita ovlivňuje *hodnocení kvality škol*. Pokud bychom hodnotili školy jen podle výsledků jejich žáků, může být hodnocení ovlivněno selekcí, kdy se v některých školách shromažďují žáci s lepšími studijními předpoklady. Postupy hodnocení škol se proto snaží odlišit podíl žáků a podíl školy na kvalitě výsledků žáků. Na přidané hodnotě založené modely určování efektivity škol srovnávají výsledky testování žáků ve dvou časových momentech a z rozdílu ve výkonu usuzují na příspěvek školy k posunu ve výsledcích žáků. Pokud ale do školy přicházejí žáci, kteří se předtím vzdělávali v jiné škole, jsou jejich výsledky závislé také na efektivitě předchozí školy. U mobilních žáků ovlivňuje výsledky i vliv MM, změny bydliště i podnětnost lokality, v níž žák bydlí. Goldstein et al. (2007) proto vytvářejí model hodnocení zahrnující také vliv předchozích škol a na něj navazující Leckie (2009) zkoumá rovněž vliv typu a načasování přestupu a bydliště žáků. Vysoká míra mobility ve škole zároveň zhoršuje výsledky mobilních žáků i podmínky vzdělávání ve škole a v důsledku toho výsledky všech žáků a celé školy. Může tak negativně ovlivnit hodnocení školy (Thompson, Meyers, & Oshima, 2011). Booker et al. (2007) ukazují na zkrácení hodnocení alternativních (charter) škol, které se zdají mít horší výsledky, pokud nejsou zahrnuty odlišnosti v žakovské populaci těchto škol a krátkodobý (1–2 roky) vliv přestupů do škol tohoto typu.

Při hodnocení vlivu školy na výsledky žáků může být MM nejen překážkou, ale také zdrojem neovlivněného poznání školy: Kramarz et al. (2015) ukazují, že je zdrojem informací umožňujícím přesnější měření kvality školy, pokud se využijí data o *compulsory movers*, tedy žáků postupujících na vyšší stupeň vzdělávání do jiné školy.

Prevence meziškolní mobility. Výzkumu *prevence* meziškolní mobility byla zatím věnována malá pozornost (Fiel et al., 2013), čemuž odpovídá i relativně nízký počet studií (14), jež se na prevenci cíleně zaměřují. Některé výzkumy se věnují způsobům, jak zmírnit dopad MM na žáky (Alexander, Entwisle, & Dauber, 1996; Nelson et al., 1996; Kerbow, Azcoitia, & Buell, 2003; Eodanable & Lauchlan, 2012), nebo

jak snížit četnost MM jako takové (Fleming et al., 2001; Fiel et al., 2013). Rozsáhlý seznam doporučení pro prevenci přináší Rumberger (2003) a účastníci workshopu o MM (National Research Council, 2010). Jason et al. (1993; 1993b) zjišťují experimentálně účinnost preventivních opatření pro podporu transferujících žáků. Kerbow et al. (2003) představují preventivní program *Staying Put* a vliv nediferencovaných komunitních škol na snížení MM. Fleming et al. (2001) hodnotí efekt programu *Raising Healthy Children*. Různé programy se zaměřují na prevenci posílením sociálního kapitálu rodin a žáků. Fiel et al. (2013) testují program na snížení MM podporou vztahu rodiny a školy *FAST* (Families and Schools Together), Reynolds et al. (1996) se zaměřují na vztah programů rané podpory a školních výsledků dětí, kde je MM zprostředkující proměnnou. Demie, Lewis a Taplin (2005) se dotazují ředitelů škol a Hacohe (2012) učitelů, jaká preventivní opatření přijímají na podporu mobilních žáků. Tématem souvisejícím s prevencí jsou také postoje učitelů a odpovědnost, kterou na sebe berou ve vztahu k podpoře přestupujících žáků (Lash & Kirkpatrick, 1994).

3 Terminologie

Jedním z výsledků přehledové studie je také přehled terminologie. Zahraniční, zejména anglická, terminologie meziškolní mobility je i po desítkách let výzkumu nejednotná, a pokud pomíneme jednotlivé texty přinášející vlastní teoretické modely a vytvářející k nim i vlastní terminologii, postrádá systematické zakotvení v teorii. V následujících odstavcích přináším přehled těchto pojmů spolu s pokusem o jejich hrubé uspořádání; z důvodů přehlednějšího zmapování spíše než hledání systému. V hrubém členění je možné rozdělit výrazy do dvou skupin: na termíny označující jev jako takový, plnící zároveň funkci klíčových slov, a dále na výrazy používané v textech jako synonyma těchto základních termínů nebo označující dílčí kategorie MM.

Ani v první skupině klíčových spojení není možné vysledovat systematický a cílený trend v užívání termínů. V textech významně převažuje termín *school mobility*, kterému odpovídá ve španělštině *movilidad escolar* (Zamora, 2011; Zamora & Moforte, 2013) a ve francouzštině *mobilité scolaire* (François & Poupeau, 2008). V angličtině se vedle tohoto termínu používá také spojení *pupil mobility* (téměř výhradně v oblasti vědecké komunity Velké Británie), který by byl možná vhodnější pro jasnější zdůraznění toho, že jev MM je definovaný z perspektivy žáka, který přestupuje z jedné školy na druhou. Tomuto termínu odpovídá francouzský termín *mobilité des élèves* (François & Poupeau, 2008). Analogický a méně často používaný termín *student mobility* je v některých textech užíván jako termín zastřešující jak školní (*school mobility*), tak prostorovou mobilitu žáků (National Research Council, 2010). V evropském kontextu je ale nejednoznačný, protože totožné spojení označuje zahraniční studijní pobyty vysokoškolských studentů. Termín *school transfer* obvykle vyjadřuje jednotlivé případy změny školy v textech, kde se pro jev jako takový užívá některého z výše uvedených termínů, ale v některých studiích vystupuje i jako ter-

86 mín označující obecně jev meziškolní mobility (např. Jason et al., 1992). Ukázalo se nezbytné zařadit ho mezi klíčová slova pro rešerši.

Široká skupina dalších spojení je představena v následujícím textu a v tabulce 2. Uspořádání tabulky sleduje nejčastější rozlišení, které je v terminologii MM zahrnuje, a tím je vymezení nenormativní MM oproti normativním změnám školy. Častými termíny tohoto rozlišení jsou transfer a tranzice: jednotlivý případ meziškolní mobility je obvykle označován jako *přestup* (transfer), na rozdíl od *postupu* (tranzice) žáka z nižšího ročníku do vyššího, nebo z jednoho stupně školy do následujícího po úspěšném zakončení nižší školy. Někteří autoři ale takto nerozlišují a používají termín tranzice pro všechny změny školy, nebo naopak pouze pro postup z jednoho ročníku do druhého bez změny školy (Galton, Morrison, & Pell, 2000). Různá spojení užívaná pro označení MM vyzdvihují různé aspekty, jako je přítomnost postupu žáka na vyšší úroveň vzdělávání, normativnost změny (Warren-Sohlberg et al., 1998; Fleming et al., 2001), moment načasování změny, jak ukazuje tabulka. Někteří autoři užívali nebo zavádějí v rámci svého výzkumu specifickou terminologii. Langenkamp (2011) podtrhuje termínem *solitary transitions* fakt, že žák mění školu bez svých spolužáků. V kontrastu k neukončení studia (dropping out) se transfer někdy označuje *dropping down* (Lee & Burkam, 1992). Přestupy žáků v již rozběhlém školním roce se označují také jako *intra-year transiency* nebo *mid-year nonpromotional student mobility* (Grigg, 2012). Pokud změna školy zahrnuje více než 30% kohorty v dané škole, označuje se jako *structural move*; často jde o tranzice, tedy postup z nižší školy na vyšší, kde velká část skupiny zůstává zachována (Booker et al., 2007), u nás by tomu odpovídal odchod více žáků ze třídy na víceletá gymnázia nebo přechod třídy po 5. ročníku z neúplně do plně organizované základní školy. V britské terminologii Dobson (2008) rozlišuje mezi *institutional movement* (přestup, který není vázaný na změnu bydliště, na rozdíl od *international* nebo *internal migration*; může být i skrytou formou vyloučení žáka) a *individual movement* (např. při změně umístění dítěte v pěstounské péči). Vedle *pupil mobility* se v britské terminologii užívá také *pupil turnover*, *transience*, *turbulence*, spolu s *transient* nebo *turbulent pupil* (Demie, 2002). *Student-level mobility* je chápána z perspektivy žáka měnícího školu, zatímco *school-level mobility* je pojímána jako kumulativní charakteristika celé školy jako organizace z hlediska celkového počtu žáků přicházejících nebo odcházejících na jiné školy (např. Reynolds, Chen, & Herbers, 2009).

Meziškolní mobilita se často vyskytuje v souvislosti se změnou bydliště a rozlišuje se od prostorové mobility (residential mobility). Někdy se označuje jen samotná změna, bez ohledu na to, zda jde o změnu školy, nebo bydliště – *move*, spolu s termíny *stabilita* versus *mobilita*. Swanson a Schneider (1999) upozorňují na důležitost tohoto rozlišení a dělí mobilní žáky do čtyř kategorií: na ty, kteří nemění školu ani bydliště (stayers), kteří mění pouze bydliště (movers), kteří mění pouze školu (changers) a kombinaci obou změn (leavers). Žáci nucenými systémovými příčinami změnit školu, například při postupu na druhý stupeň ze školy, která má pouze první stupeň, jsou *compulsory movers* versus *non-compulsory movers* (Kramarz et al., 2015). Tuto terminologii přebírá také Grigg (2012), který vytváří model kategorizující MM

Tabulka 2 Anglická terminologie meziškolní mobility

Hledisko	Normativní změna	Nenormativní změna
Jednotlivý případ obecně	transition (tranzice, postup)	transfer (přestup)
MM obecně	stability	mobility move, move to another school school change switching school pupil turnover transience turbulence, turbulent pupil dropping down
Příliv a odliv žáků ze školy		outward mobility, inward mobility
Změna stupně vzdělávání	promotional school change vertical transition upward transfer, downward transfer	nonpromotional school change horizontal transition horizontal transfer, lateral transfer
Normativnost změny	normative transition scheduled transfer	non-normative transition unscheduled transfer
Načasování změny	on-time educational transition between compulsory movement	off-time educational transition during compulsory movement between, during non-compulsory movement
Souvislost s kohortou		solitary transition
Souvislost se systémem		non-structural exit
Souvislost se změnou bydliště	institutional movement	international migration, internal migration individual movement
Žáci	stable student stayers	mobile student student that exchange switchers movers changers leavers
Přestupy během školního roku		intra-year transiency mid-year nonpromotional student mobility

88 na základě dvou charakteristik změny školy: načasování, tedy zda probíhají v průběhu školního roku, nebo o velkých prázdninách (during / between academic years), a jestli jsou dobrovolné, nebo povinné (non-compulsory / compulsory). Vznikají tak čtyři kategorie změn školy: *between compulsory* (v podstatě normativní tranzice), *during compulsory* (vyločení žáka z kázeňských důvodů), *between non-compulsory* a *during non-compulsory* (např. kvůli stěhování rodiny, strategické změny školy, přeřazení do speciálního vzdělávání).

Zatímco zahraniční terminologie ještě není stabilizovaná, jednotná ani systematická, česká terminologie v podstatě není vytvořena. Při hledání vhodného českého termínu vycházím z faktu, že převažujícím a jednoznačným termínem v zahraničním výzkumu je spojení *school mobility*, kterému by odpovídalo české spojení *meziškolní mobilita*⁵ jako alternativa k *fluktuaci* (Gabal Analysis & Consulting, 2009). Přesnějším a úplnějším výrazem, který by zahrnoval sémantiku spojení *pupil/student mobility* je spojení *meziškolní mobilita žáků*. Jeho nevýhodou v běžném užívání je délka. Pro jednotlivý *přestup* se objevuje i v české literatuře synonymum *transfer* pro odlišení od normativních změn školy – *postupů* čili *tranzicí* (Dvořák & et al. v tisku).

4 Diskuse

Záměr zmapovat výzkum MM v poměrně dlouhém období 25 let narazil na řadu úskalí.

Vyhledávání textů ukázalo již od počátku úzké geografické ohraničení situujících téměř všechny studie do výzkumných komunit USA a Velké Británie. Jediné dva nalezené kontinentální evropské (francouzské) texty se sice jevem MM zabývají, ale jejich těžištěm je spíše politika svobodné volby školy. Jejich ponechání v přehledové studii bylo tedy vedeno i snahou o reprezentaci evropských textů. Otázka byla, zda evropské texty mimo Velkou Británii skutečně chybí, nebo je jen těžké je nalézt. Snaha o nalezení nových textů mimo rámec daný kritérii přehledové studie přinesla spíše potvrzení toho, že výzkum meziškolní mobility chybí nejen v Česku, ale i v kontinentální Evropě. Pro oblast německy psané literatury byl nalezen pouze švýcarský text Stammové (2009), v němž se konstatuje, že v německém prostředí studie k transferům (außerplanmäßiger Schulwechsel) chybí.⁶ Ani tato autorka k této problematice další práce nepublikovala. Nejnovější německá statistická zpráva (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014, s. 73) přináší informaci, že o přestupech mezi školami stejného typu v Německu chybějí i popisná data. Statistiky publikované v poslední době naznačily převažující „sestupný“ charakter přestupů v nižší sekundární škole, kdy 60% přestupů směřuje do jiného typu školy vnímaného jako méně prestižní a jen 20% je hodnoceno jako vzestup, přičemž mezi žáky „odpadajícími“ z akademičtější orientovaných typů škol jsou disproporčně více zastoupeny

⁵ Nevýhodou je snad jen existence podobně znějícího a hojně užívaného termínu vzdělanostní mobilita se zcela odlišným významem.

⁶ Text není indexován v zahrnutých databázích a neplní kritéria pro zařazení do přehledu v tabulce 1.

děti z rodin migrantů (Konsortium Bildungsberichterstattung, 2006; Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014). Ve vlámském prostředí se v podobném smyslu mluví o efektu vodopádu, kdy v průběhu nižší sekundární školy žáci z akademicky orientovaných tříd jednosměrně „přepadávají“ do technicky nebo profesně orientovaných tříd (Starý et al., 2012). Hledání italských textů mimo velké databáze (WoS a Scopus) nepřineslo žádné výsledky, *mobilità scolastica* se týká přestupů učitelů. Podobně neúspěšné bylo hledání ve španělských textech. K českým textům jsem se vyjádřil v úvodu. Nešlo ale o systematický postup.

Vytváření přehledové studie naráželo od počátku na různorodost témat a postupně také na vysoký počet textů: obojí je překážkou systematického posouzení a představení výzkumu MM. Rozšiřování korpusu studií bylo způsobeno zejména nejednotností terminologie (k původnímu termínu *school mobility* bylo nutné přidat také *pupil mobility* a *school transfer*, které přinesly nové texty týkající se téhož jevu). Další příčinou rozšiřování byl různý záběr vyhledávacích databází: po zařazení databáze *Scopus* se objevily nové texty (příjemným překvapením bylo, že i kvalitativní výzkumy), které rešerše ve *WoS* neukázala.

Nedostatek kvalitativních textů ovlivňuje povahu výzkumu MM. Přes stálé snahy o zdokonalování metod kvantitativní výzkumy narážejí na limity možnosti porozumění zkoumaným jevům, což připouštějí i mnozí autoři těchto studií, jako například Gasper et al. (2012) zdůrazňující „potřebnost kvalitativních a etnografických výzkumů, které by pomohly sledovat více zblízka trajektorie stabilních a přestupujících studentů a jejich rodin“ (s. 514). Z hlediska typu výzkumu je pět studií kvalitativních a tři smíšené, oproti 77 kvantitativním. Tento nepoměr se ještě zvýrazní, pokud se zaměříme pouze na texty v databázi *WoS*, kde se neobjevil žádný kvalitativní výzkum. Může to ukazovat na propojení nároků na kvalitu výzkumu s typem jeho designu, což ale v důsledku může vést k nevyváženosti celkového poznání fenoménu. V našem případě se například poznáním samotného procesu přestupu cíleně zabývají pouze dvě kvalitativní studie (Rhodes, 2008; Messiou a Jones, 2015).

Nevyváženost výzkumu z hlediska pokrytí jednotlivých momentů jevu MM je v přehledové studii zakryta metodou kódování témat, čímž jsou zachycena i témata z hlediska dané práce vedlejší. Pokud by se mapování zaměřilo pouze na hlavní cíle výzkumů, obraz by vypadal odlišně. Zcela by převážily výzkumy dopadu MM na vzdělávání, ale téměř by vymizely výzkumy zabývající se charakteristikami dítěte, rodiny nebo školy a popisu samotného procesu, jeho frekvence nebo načasování. V procesním schématu je tak pokryta téměř jen třetí fáze, ve které by zcela převažoval dopad přestupů na prospěch a dokončování školy: díky dlouhé tradici je možné vidět tento výzkum v jeho vývoji, vedeném snahou o hledání stále přesnějších nástrojů rozlišení vlivu různých faktorů a postaveném na silné a stále dlouhodobější datové základně rozsáhlých kvantitativních longitudinálních programů. Toto zaměření výzkumu je provázáno s tématem sociálního začlenění přestupujícího dítěte a jeho rodiny, které však jako samostatný předmět tvoří o poznání tenčí větev výzkumu. Další silnou oblastí výzkumu je více politicky zaměřené téma vztahu MM a podpory volby školy včetně dopadu na kvalitu vzdělávání a na výsledky žáků.

90 Ostatní témata jsou spíše ojedinělá, i když obvykle napojená na oporu silných větví zmíněných směrů výzkumu.

Uspořádání množství různorodých textů vyžadovalo nalezení klíče k jejich rozčlenění. Volba procesního modelu prezentovaného ve studii Burkama, Leové a Dwyerové (2009) se ukazuje jako optimální, protože vychází ze struktury zkoumaného jevu MM, který je pojítkem všech textů i témat. Nevýhodou tohoto uspořádání je, že neodpovídá členění studií z hlediska jejich hlavních cílů, ale je výsledkem kódování, které proběhlo v tématech, jimiž se výzkumy zabývají s různou mírou priority. Tento postup rozšiřuje pole témat a lépe mapuje výzkumy z hlediska jejich příspěvku k poznání MM. Pokud bych postupoval pouze podle hlavních cílů výzkumů, mnoho témat by zůstalo skryto. Při sdružování takto získaných výsledků se ale mohou vedle sebe ocitat texty svým hlavním tématem vzdálené. Velká „košatost“ výsledného přehledu je na překážku jednotlicímu systematickému posouzení, ale dobře ilustruje povahu korpusu studií. Jedním z možných vysvětlení této situace je, že výzkumu MM chybí silné teoretické zázemí, které by napomohlo i větší systematickosti v uspořádání výsledků výzkumů, jak se ukazuje při bližším pohledu na soubor textů, který ale není v této přehledové studii analyzován, a bude předmětem jiného textu. I když jsou některé teorie (zejména psychologické, sociologické a ekonomické) opakovaně jmenovány, nebývají až na výjimky explicitním východiskem výzkumů.

Nedostatek systematického teoretického zázemí zkomplikoval také začlenění kapitoly o terminologii. Nebylo možné ji uvést jako součást úvodního konceptuálního a terminologického vymezení tématu, protože je výsledkem analýzy textů a znovu ilustruje poměrně malou systematickosti výzkumů. Proto je zařazena až na konec přehledu témat.

5 Závěr

Mapující přehledová studie zahraničních výzkumů meziškolní mobility pokrývající roky 1991–2015 si kladla dva hlavní cíle. Poskytnout českému čtenáři vodítka pro orientaci ve výzkumu tohoto významného fenoménu školní edukace, a tím i odrazový můstek pro další výzkum, a zároveň navrhnout českou terminologii.

Přehledová studie se opírá o 85 statí. Výzkum MM je přehledně představen ve čtyřech hlavních oddílech druhé kapitoly. Její struktura se opírá o procesní model, inspirovaný autory Burkama et al. (2009), který ilustruje povahu fenoménu MM a ukázal se být dobrým vodítkem pro vytváření mapy výzkumu. Nejvíce zastoupeným tématem byl dopad MM na tři oblasti: (a) Vůbec nejčastějším tématem je dopad na školní výsledky žáků. Do této skupiny zahrnují i práce o vztahu MM a předčasného odchodu ze vzdělávání. (b) Dopad na sociální začlenění, další vývoj a pohodu dítěte. (c) Dopad na školu, ze které žáci odcházejí nebo do ní přicházejí. Uvedené výzkumy přinášejí z velké části i poznání přestupujícího dítěte a jeho rodiny i dotčených škol, jejichž charakteristiky jsou chápány jako možné faktory MM. Předmětem se stává i vlastní proces zejména z hlediska jeho frekvence a načasování. Relativně samostatnou ob-

lastí je výzkum MM ve vztahu ke kvazi-trhu škol. Prevence MM je důležitou oblastí, jíž se texty věnují v rámci hlavních cílů výzkumů i aplikací výsledků formou doporučení pro praxi.

Přehled terminologie vázané na MM je představen v kapitole 3 a ukazuje nejednotnost anglické terminologie, v níž přesto za převažující termín lze jasně označit *school mobility*. Pro českou vytvářející se terminologii navrhuji užívat odpovídající termín *meziškolní mobilita*.

Dosavadní výzkum ukazuje, že MM je fenomén zasahující různé aktéry a zahrnující mnoho témat, která dosud v mnoha zemích včetně České republiky nebyla dostatečně zkoumána. Mapováním prostoru výzkumu a naznačuje tematické oblasti i metodologické přístupy, jimiž by se takové zkoumání mohlo ubírat. V neposlední řadě se ukazuje nutnost hlubších analýz dosavadního výzkumu zaměřených na dílčí aspekty MM a teorie užívané k jejich explanaci.

Literatura

- *Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Dauber, S. L. (1996). Children in motion: School transfers and elementary school performance. *The Journal of Educational Research*, 90(1), 3–12.
- *Aman, C. (2008). Aboriginal students and school mobility in British Columbia public schools. *Alberta Journal of Educational Research*, 54(4), 365–377.
- Autorengruppe Bildungsberichterstattung. (2014). *Bildung in Deutschland 2014. Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zur Bildung von Menschen mit Behinderungen*. Bielefeld: W. Bertelsmann.
- *Been, V., Ellen, I. G., Schwartz, A. E., Stiefel, L., & Weinstein, M. (2011). Does losing your home mean losing your school? Effects of foreclosures on the school mobility of children. *Regional Science and Urban Economics*, 41(4), 407–414.
- *Booker, K., Gilpatric, S. M., Gronberg, T., & Jansen, D. (2007). The impact of charter school attendance on student performance. *Journal of Public Economics*, 91(5–6), 849–876.
- *Boyden, J. (2013). “We’re not going to suffer like this in the mud”: educational aspirations, social mobility and independent child migration among populations living in poverty. *Compare*, 43(5), 580–600.
- Bradshaw, C. P., Sawyer, A. L., & O’Brennan, L. M. (2009). A social disorganization perspective on bullying-related attitudes and behaviors: The influence of school context. *American Journal of Community Psychology*, 43(3–4), 204–220.
- *Brown, C. (2012). Exploring how social capital works for children who have experienced school turbulence: what is the role of friendship and trust for children in poverty? *International Studies in Sociology of Education*, 22(3), 213–236.
- *Burkam, D. T., Lee, V. E., & Dwyer, J. (2009, June). *School mobility in the early elementary grades: Frequency and impact from nationally-representative data*. Paper presented at the Workshop on the Impact of Mobility and Change on the Lives of Young Children, Schools, and Neighborhoods, Washington.
- *Carson, D. C., Esbensen, F.-A., & Taylor, T. J. (2013). A longitudinal analysis of the relationship between school victimization and student mobility. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 11(4), 275–295.
- *Conger, D., Schwartz, A. E., & Stiefel, L. (2007). Immigrant and native-born differences in school stability and special education: Evidence from New York City. *International Migration Review*, 41(2), 403–432.
- *Demie, F. (2002). Pupil mobility and educational achievement in schools: an empirical analysis. *Educational Research*, 44(2), 197–215.

- 92 *Demie, F., Lewis, K., & Taplin, A. (2005). Pupil mobility in schools and implications for raising achievement. *Educational Studies*, 31(2), 131–147.
- *DeVylder, J. E., Oh, H. Y., Pitts, S., & Schiffman, J. (2015). Young for one's grade: A risk factor for psychotic experiences among adults in the National Comorbidity Survey-Replication. *Psychiatry Research*, 226(1), 352–356.
- *Dobson, J. (2008). Pupil mobility, choice and the secondary school market: assumptions and realities. *Educational Review*, 60(3), 299–314.
- Doubek, D. (2005). Vytváření skupin mezi vrstevníky – spolužáky. In Pražská skupina školní etnografie, *Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy* (s. 505–516). Praha: UK – Karolinum.
- *Dupere, V., Archambault, I., Leventhal, T., Dion, E., & Anderson, S. (2015). School mobility and school-age children's social adjustment. *Developmental Psychology*, 51(2), 197–210.
- Dvořák, D., & Straková, J. (2016). Konkurence mezi školami a výsledky žáků v České republice: pohled zblízka na šetření PISA 2012. *Pedagogika*, 66(2), 206–229.
- Dvořák, D., Vyhnaněk, J., Starý, K. (v tisku). Tranzice a transfer ve vzdělávací dráze: longitudinální studie rizikového žáka. *Studia pedagogica*, 21.
- *Eckenrode, J., Rowe, E., Laird, M., & Brathwaite, J. (1995). Mobility as a mediator of the effects of child maltreatment on academic performance. *Child Development*, 66(4), 1130–1142.
- *Eodanable, M., & Lauchlan, F. (2012). Promoting positive emotional health of children of transient armed forces families. *School Psychology International*, 33(1), 22–38.
- *Fantuzzo, J. W., LeBoeuf, W. A., Chen, C.-C., Rouse, H. L., & Culhane, D. P. (2012). The unique and combined effects of homelessness and school mobility on the educational outcomes of young children. *Educational Researcher*, 41(9), 393–402.
- *Fiel, J. E., Haskins, A. R., & Turley, R. N. L. (2013). Reducing school mobility: A randomized trial of a relationship-building intervention. *American Educational Research Journal*, 50(6), 1188–1218.
- *Fleming, C. B., Harachi, T. W., Catalano, R. F., Haggerty, K. P., & Abbott, R. D. (2001). Assessing the effects of a school-based intervention on unscheduled school transfers during elementary school. *Evaluation Review*, 25(6), 655–679.
- *Fomby, P., & Sennott, C. A. (2013). Family structure instability and mobility: The consequences for adolescents' problem behavior. *Social Science Research*, 42(1), 186–201.
- *François, J.-C., & Poupeau, F. (2008). Social-spatial determinants of school enrolment: an attempt at statistical modeling applied to Paris middle schools. *Revue Française de Sociologie*, 49(1), 93–126.
- *Friedman-Krauss, A. H., & Raver, C. C. (2015). Does school mobility place elementary school children at risk for lower math achievement? The mediating role of cognitive dysregulation. *Developmental Psychology*, 51(12), 1725–1739.
- *Fries, L., Klein, S., & Ballantyne, M. (2014). Are foster children's schools of origin always best? School quality in birth vs. foster parent neighbourhoods. *Child & Family Social Work*. doi: 10.1111/cfs.12145
- Gabal Analysis & Consulting. (2009). *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR*. Dostupné z <http://www.msmt.cz>
- Galton, M., Morrison, I., & Pell, T. (2000). Transfer and transition in English schools: reviewing the evidence. *International Journal of Educational Research*, 33(4), 341–363.
- *Gasper, J., DeLuca, S., & Estacion, A. (2010). Coming and going: Explaining the effects of residential and school mobility on adolescent delinquency. *Social Science Research*, 39(3), 459–476.
- *Gasper, J., DeLuca, S., & Estacion, A. (2012). Switching schools: Revisiting the relationship between school mobility and high school dropout. *American Educational Research Journal*, 49(3), 487–519.
- *Gibbons, S., & Telhaj, S. (2011). Pupil mobility and school disruption. *Journal of Public Economics*, 95(9–10), 1156–1167.

- *Ginsburg, C., Richter, L. M., Fleisch, B., & Norris, S. A. (2011). An analysis of associations between residential and school mobility and educational outcomes in South African urban children: The birth to twenty cohort. *International Journal of Educational Development*, 31(3), 213–222.
- *Goldstein, H., Burgess, S., & McConnell, B. (2007). Modelling the effect of pupil mobility on school differences in educational achievement. *Journal of the Royal Statistical Society Series A*, 170, 941–954.
- *Grigg, J. (2012). School enrollment changes and student achievement growth: A case study in educational disruption and continuity. *Sociology of Education*, 85(4), 388–404.
- *Gruman, D. H., Harachi, T. W., Abbott, R. D., Catalano, R. F., & Fleming, C. B. (2008). Longitudinal effects of student mobility on three dimensions of elementary school engagement. *Child Development*, 79(6), 1833–1852.
- *Hacohen, C. (2012). “The norm is a flux of change”: Teachers’ experiences in international schools. *Educational Psychology in Practice*, 28(2), 113–126.
- *Han, W.-J. (2014). The role of family SES and language background in shaping the well-being of children of Asian origin in the context of school mobility. *Race and Social Problems*, 6(1), 85–101.
- *Hanushek, E. A., Kain, J. F., & Rivkin, S. G. (2004). Disruption versus Tiebout improvement: The costs and benefits of switching schools. *Journal of Public Economics*, 88(9), 1721–1746.
- *Haynie, D. L., South, S. J., & Bose, S. (2006). The company you keep: Adolescent mobility and peer behavior. *Sociological Inquiry*, 76(3), 397–426.
- *Heinlein, L. M., & Shinn, M. (2000). School mobility and student achievement in an urban setting. *Psychology in the Schools*, 37(4), 349–357.
- *Herbers, J. E., Reynolds, A. J., & Chen, C.-C. (2013). School mobility and developmental outcomes in young adulthood. *Development and Psychopathology*, 25(2), 501–515.
- Hloušková, L. (2014). Mám základní vzdělání. Příčiny a důsledky předčasných odchodů ze studia a ze vzdělávání. *Studia paedagogica*, 19(2), 11–38.
- *Hong, S., & Choi, W. (2015). A longitudinal analysis of the effects of open enrollment on equity and academic achievement: Evidence from Minneapolis, Minnesota. *Children and Youth Services Review*, 49, 62–70.
- *Hutchings, H. A., Evans, A., Barnes, P., Demmler, J., Heaven, M., Hyatt, M. A., & Dunstan, F. (2013). Do children who move home and school frequently have poorer educational outcomes in their early years at school? An anonymised cohort study. *PLoS One*, 8(8). Dostupné z <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0070601>
- *Jason, L. A., Danner, K. E., Kurasaki, K. S., Halpert, J., Weine, A. M., Sohlberg, L. W., & Johnson, J. H. (1993). A 1-year follow-up of a preventive program for high-risk transfer children. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 1(4), 215–221.
- *Jason, L. A., Filippelli, L., Danner, K., & Bennett, P. (1992). Identifying high-risk children transferring into elementary-schools. *Education*, 113(2), 325–330.
- *Jason, L. A., Weine, A. M., Johnson, J. H., Danner, K. E., Kurasaki, K. S., & Warren-Sohlberg, L. (1993b). The school transitions project: A comprehensive preventive intervention. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 1(1), 65–70.
- Jones, R. A. (1990). The relationship of student achievement to mobility in the elementary school. (Doctoral dissertation, Georgia State University, 1989). *Dissertation Abstracts International*, 51(01), 77A.
- Kašparová, I., & Souralová, A. (2014). „Od lokální k cikánské škole“: homogenizace školní třídy a mění se role učitele. *Orbis scholae*, 8(1), 79–96.
- *Kerbow, D. (1996). Patterns of urban student mobility and local school reform. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 1(2), 147–169.
- *Kerbow, D., Azcoitia, C., & Buell, B. (2003). Student mobility and local school improvement in Chicago. *Journal of Negro Education*, 72(1), 158–164.
- Konsortium Bildungsberichterstattung. (2006). *Bildung in Deutschland 2006. Ein indikatoren-gestützter Bericht mit einer Analyse zu Bildung und Migration*. Bielefeld: W. Bertelsmann.

- *Kramarz, F., Machin, S., & Ouazad, A. (2015). Using compulsory mobility to identify school quality and peer effects. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 77(4), 566–587.
- Kučerová, S. R., Bláha, J. D., & Pavlasová, Z. (2015). Malé venkovské školy na trhu se základním vzděláním: Jejich působnost a marketing na příkladu Turnovska. *Sociologický časopis*, 51(4), 607–636.
- *Langenkamp, A. G. (2011). Effects of educational transitions on students' academic trajectory: A life course perspective. *Sociological Perspectives*, 54(4), 497–520.
- *Lash, A. A., & Kirkpatrick, S. L. (1994). Interrupted lessons: Teacher views of transfer student education. *American Educational Research Journal*, 31(4), 813–843.
- *Leckie, G. (2009). The complexity of school and neighbourhood effects and movements of pupils on school differences in models of educational achievement. *Journal of the Royal Statistical Society Series A*, 172(3), 537–554.
- *Lee, V. E., & Burkam, D. T. (1992). Transferring high schools: An alternative to dropping out? *American Journal of Education*, 100, 420–453.
- *Machin, S., Telhaj, S., & Wilson, J. (2006). The mobility of English school children. *Fiscal Studies*, 27(3), 253–280.
- *Malmgren, K. W., & Gagnon, J. C. (2005). School mobility and students with emotional disturbance. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 299–312.
- *Mantzicopoulos, P., & Knutson, D. J. (2000). Head start children: School mobility and achievement in the early grades. *Journal of Educational Research*, 93(5), 305–311.
- Mareš, J. (2013). Přehledové studie: jejich typologie, funkce a způsob vytváření. *Pedagogická orientace*, 23(4), 427–454.
- *McLeer, J., & DeHart, D. (2013). Childhood instability and girls' delinquency: Role of changes in schools, homes, and caregivers. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 6(1), 74–89.
- *Mehana, M., & Reynolds, A. J. (2004). School mobility and achievement: a meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 26(1), 93–119.
- *Messiou, K., & Jones, L. (2015). Pupil mobility: Using students' voices to explore their experiences of changing schools. *Children & Society*, 29(4), 255–265.
- *National Research Council and Institute of Medicine. (2010). *Student mobility: Exploring the impact of frequent moves on achievement: Summary of a workshop*. A. Beatty, Rapporteur. Committee on the Impact of Mobility and Change on the Lives of Young Children, Schools, and Neighborhoods. Board on Children, Youth, and Families, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press.
- *Nelson, P. S., Simoni, J. M., & Adelman, H. S. (1996). Mobility and school functioning in the early grades. *Journal of Educational Research*, 89(6), 365–369.
- *Oketch, M., Mutisya, M., Ngware, M., Ezeh, A. C., & Epari, C. (2010). Free primary education policy and pupil school mobility in urban Kenya. *International Journal of Educational Research*, 49(6), 173–183.
- *Ou, S.-R., & Reynolds, A. J. (2008). Predictors of educational attainment in the Chicago longitudinal study. *School Psychology Quarterly*, 23(2), 199–229.
- *Pears, K. C., Kim, H. K., Buchanan, R., & Fisher, P. A. (2015). Adverse consequences of school mobility for children in foster care: A prospective longitudinal study. *Child Development*, 86(4), 1210–1226.
- *Perez, B. F., & Romo, H. D. (2011). „Couch surfing“ of Latino foster care alumni: Reliance on peers as social capital. *Journal of Adolescence*, 34(2), 239–248.
- *Porter, S., & Edwards, M. (2014). Household and economic factors associated with geographic and school mobility among low-income children. *Journal of Children and Poverty*, 20(2), 111–130.
- *Pribesh, S., & Downey, D. B. (1999). Why are residential and school moves associated with poor school performance? *Demography*, 36(4), 521–534.
- *Primont, D. F., & Domazlicky, B. (2006). Student achievement and efficiency in Missouri schools and the No Child Left Behind Act. *Economics of Education Review*, 25(1), 77–90.
- *Ream, R. K. (2005). Toward understanding how social capital mediates the impact of mobility on Mexican American achievement. *Social Forces*, 84(1), 201–224.

- *Reynolds, A. J., Chen, C.-C., & Herbers, J. E. (2009, June). *School mobility and educational success: A research synthesis and evidence on prevention*. Paper presented at the Workshop on the Impact of Mobility and Change on the Lives of Young Children, Schools, and Neighborhoods, Board on Children, Youth and Families, National Research Council, Washington, D. C.
- Reynolds, A. J., Magnuson, K. A., & Ou, S.-R. (2010). Preschool-to-third grade programs and practices: A review of research. *Children and Youth Services Review*, 32(8), 1121–1131.
- *Reynolds, A. J., Mavrogenes, N. A., Bezruczko, N., & Hagemann, M. (1996). Cognitive and family-support mediators of preschool effectiveness: A confirmatory analysis. *Child Development*, 67(3), 1119–1140.
- *Rhodes, V. L. (2008). Learning on the go: Voices of highly mobile urban students. *Learning Inquiry*, 2(2), 113–125.
- *Rich, P. M., & Jennings, J. L. (2015). Choice, information, and constrained options school transfers in a stratified educational system. *American Sociological Review*, 80(5), 1069–1098.
- *Rouault, R. (2005). Les dimensions spatiales de la scolarisation, entre espaces prescrits et parcours choisis. *Espace Populations Sociétés*, (3), 355–366.
- *Rumberger, R. W. (2003). The causes and consequences of student mobility. *Journal of Negro Education*, 72(1), 6–21.
- *Rumberger, R. W., & Larson, K. A. (1998). Student mobility and the increased risk of high school dropout. *American Journal of Education*, 107(1), 1–35.
- Simonová, J. (2015). Postoje rodičů k volbě základní školy. *Studia paedagogica*, 20(3), 69–88.
- *Singh, S. P., Winsper, C., Wolke, D., & Bryson, A. (2014). School mobility and prospective pathways to psychotic-like symptoms in early adolescence: a prospective birth cohort study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53(5), 518–527.
- *South, S. J., & Haynie, D. L. (2004). Friendship networks of mobile adolescents. *Social Forces*, 83(1), 315–350.
- *South, S. J., Haynie, D. L., & Bose, S. (2007). Student mobility and school dropout. *Social Science Research*, 36(1), 68–94.
- Stamm, M. (2009). Mobile Kinder: empirische Ergebnisse zum Zusammenhang von außerplanmäßigem Schulwechsel und Schulleistung. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung*, 4(3), 397–412.
- Starý, K., Dvořák, D., Greger, D., & Duschinská, K. (2012). *Profesní rozvoj učitelů. Podpora učitelů pro zlepšování výsledků žáků*. Praha: Karolinum.
- Straková, J., & Simonová, J. (2015). Výběr základní školy v ČR a faktory, které jej ovlivňují. *Sociologický časopis*, 51(4), 587–606.
- *Strand, S. (2002). Pupil mobility, attainment and progress during Key stage 1: A study in cautious interpretation. *British Educational Research Journal*, 28(1), 63–78.
- *Strand, S., & Demie, F. (2006). Pupil mobility, attainment and progress in primary school. *British Educational Research Journal*, 32(4), 551–568.
- *Strand, S., & Demie, F. (2007). Pupil mobility, attainment and progress in secondary school. *Educational Studies*, 33(3), 313–331.
- *Sullivan, M. J., Jones, L., & Mathiesen, S. (2010). School change, academic progress, and behavior problems in a sample of foster youth. *Children and Youth Services Review*, 32(2), 164–170.
- *Sutton, A., Muller, C., & Langenkamp, A. G. (2013). High school transfer students and the transition to college: Timing and the structure of the school year. *Sociology of Education*, 86(1), 63–82.
- *Swanson, C. B., & Schneider, B. (1999). Students on the move: Residential and educational mobility in America's schools. *Sociology of Education*, 72(1), 54–67.
- Štech, S., & Viktorová, I. (1995). Typizační postupy rodičů a učitelů na začátku 2. stupně ZŠ. In Pražská skupina školní etnografie (Ed.), *Typy žáků* (s. 53–107). Praha: PedF UK.
- *Temple, J. A., & Reynolds, A. J. (1999). School mobility and achievement: Longitudinal findings from an urban cohort. *Journal of School Psychology*, 37(4), 355–377.
- *Thompson, S. M., Meyers, J., & Oshima, T. C. (2011). Student mobility and its implications for schools' adequate yearly progress. *The Journal of Negro Education*, 80(1), 12–21.

- 96 *Warren-Sohlberg, L., Jason, L. A., Orosan-Weine, A. M., Lantz, G. D., & Reyes, O. (1998). Implementing and evaluating preventive programs for high-risk transfer students. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 9(4), 309–324.
- *Welsch, D. M., Statz, B., & Skidmore, M. (2010). An examination of inter-district public school transfers in Wisconsin. *Economics of Education Review*, 29(1), 126–137.
- *Zamora, G. (2011). Movilidad escolar en Chile: Análisis de las implicancias para la calidad y equidad. *Estudios pedagógicos (Valdivia)*, 37(1), 53–69.
- *Zamora, P. G., & Moforte M. C. (2013). ¿Por qué los estudiantes se cambian de escuela? Análisis desde las decisiones familiares. *Perfiles educativos*, 35(140), 48–62.

PsLic. Jan Vyhnálek, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání
Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze
Myslíkova 7, 110 00 Praha 1
vyhnalekj@gmail.com